

Tartsayné Németh Nóra

ELTE, Angol-Amerikai Intézet

Személyesség a távoktatásban

A facilitátor (mentor) szerepe a pedagógusok IKT-kompetenciájának fejlesztésében

Kutatásom az EPICT (Európai Pedagógusi IKT jogosítvány) kurzus magyarországi bevezetésének pilot kurzusára épül. A távoktatásos képzés célja, hogy felkészítse a pedagógusokat a számítógépes eszközök mindennapi tanórai használatára, a tanári szerep megváltozására, valamint segítse őket a technikai, módszertani és szakmai fejlődésben. A kutatás fókuszában a facilitátorok álltak, akik a pilot kurzus során pedagógiai, szociális, menedzseri és technikai szerepeket is elláttak. A kutatás eredményei igazolták a facilitátori munka fontosságát a távoktatásos pedagógus-továbbképzési kurzusokban.

Számos európai országban tapasztalták már, hogy a számítógépek iskolai jelenléte önmagában nem eredményezi az IKT tanórai integrációját. Azok a tanárok, akik hagyományos módszereket alkalmaznak tanóráikon, nem válnak automatikusan alternatív és innovatív pedagógusokká attól, hogy a számítógépek megjelennek a környezetükben. A pedagógusok Magyarországon képzésük során vajmi keveset találkozhattak IKT módszertannal, viszont egyre nő az igény az ilyen jellegű tanár-továbbképzési kurzusok iránt.

A pilot kurzusban részt vevő csoportok sikeressége nagyban azon múlott, hogy a facilitátor személyisége, szakmai tapasztalata és elhivatottsága milyen formában jelent meg a csoportok munkájában. Bizonyosodott, hogy a távoktatásban résztvevők nem feltétlenül igénylik a személyes találkozásokat, ha a facilitátor on-line jelenléte megfelelő számukra. Ezáltal lehetővé válik a valóban időben, térben, tanulási stílusban, tempóban, egyénre szabott fejlesztés a pedagógus-továbbképzésben is.

A Sulinet program, a Sulinet Expressz és a Sulinet Digitális Tudásbázis (<http://sdt.sulinet.hu>) (Könczöl, 2004) bevezetésével Magyarország, bár kicsit késve, de csatlakozott a digitális pedagógiát egyre szélesebb körben használó országok közé. (Kárpáti, 2004) A kihívás ma már nem a technikai felszerelés vagy a tartalmi fejlesztés, hanem a közoktatásban dolgozó tanárok bevonása, az IKT használat iskolai elterjesztése. (Dancsó, 2005) A tanárok és a számítógépes kultúra viszonyát rendszeres felmérések elemzik (Kárpáti, 2001; Fehér, 2001; Hanczár és Blénessy, 2003), amelyek azt igazolják, hogy egyre inkább elterjed a számítógépes kutatómunka, házi feladat vagy internetes projektfeladatok használata az oktatásban. Ezzel a folyamattal párhuzamosan alakul ki a pedagógusok részéről az az igény, hogy gyakorlat-közelit, használható technikai és pedagógiai képzést kapjanak. 2006-ban Magyarországon több tanár-továbbképzési kurzus is indult, amely az IKT használatát oktatja, ezek között vannak jelenléti és távoktatásban zajló kurzusok is.

A távoktatásos IKT tanárképző kurzusok előnye, hogy a résztvevők úgy ismerkednek a számítógéppel és a számítógép kínálta pedagógiai lehetőségekkel, hogy közben a gépet mint eszközt használják. A kurzus során a tanárok saját maguk tapasztalják meg az internetes információszerezés, adatfeldolgozás vagy kommunikáció előnyeit és buktatóit, így könnyebben építik be ezt a tanári munkájukba később.

Az on-line képzés azonban különös kihívást jelent az azt mentoráló tanárnak. Információt adni, számítógépes készségeket fejleszteni és pedagógiai módszereket átadni magában is igen nehéz feladat, különösképpen igaz ez, ha a célközönség szereplői maguk is tanárok. Ebben a cikkben az on-line mentorálás összetettségét szeretnénk megvilágítani, bemutatva azokat a szerepeket, amelyeket a mentor facilitátor tölt be munkája során. A felhasznált adatok az EPICT képzés magyarországi pilot kurzusából származnak.

Az EPICT-kurzus

Az EPICT (European Pedagogical ICT licence) magyar jelentése Európai pedagógiai IKT jártassági bizonyítvány. Dániában született az az ötlet, hogy az ECDL-tanfolyamhoz és vizsgához hasonlóan kifejezetten a tanárok számára is kínáljanak egy számítógéphasználati kurzust, amely magában foglalja a számítógép használatával kapcsolatos pedagógiai módszertani ismereteket is. Hat év alatt 65 000 dán és 20 000 norvég tanár szerezte meg ezt a bizonyítványt, és ez a kör egyre bővül, 2006-ra az EPICT-kurzus elérhetővé vált az olasz, görög, brit, izlandi, ugandai, ghánai, tanzán és kameruni tanárok számára is. (Gjörling, 2005) Magyarországon az ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Oktatástechnológiai Központja csatlakozott a képzők köréhez 2005-ben (<http://e-dutech.elte.hu/>).

Az EPICT célja, hogy európai minőségi képzést biztosítson a tanárok számára, amely lehetővé teszi, hogy az információs, média és kommunikációs technológiák és folyamatok helyet kapjanak a mindennapi oktatásban. Alapfilozófiája szerint a tanár-továbbképzésben egyszerre kell alap IKT képzést és pedagógiai segítséget nyújtani az IKT tanórai alkalmazásához, ugyanis a tanárok szakmai fejlődéséhez mindkettő szükséges.

Az EPICT-módszer igencsak eltér a hazai tanár-továbbképzési gyakorlattól. A tanfolyam során az IKT és az internet nem csupán téma, hanem módszer és eszköz is, hiszen maga a kurzus egy internetes tanulási környezetben, távoktatásban zajlik. A tanárok kis (3–4 fős) csoportokban dolgoznak, egy mentor (facilitátor) irányításával. A csoport a tananyagot a kurzust támogató online keretrendszerben éri el, ezt önállóan feldolgozza, majd elvégzi a feladatokat. Az EPICT tananyag modulokból épül fel, a bizonyítvány megszerzéséhez 5–8 modul kell egy csoportnak elvégeznie, melyeknek egy része kötelező, a többi pedig egy bő kínálatból választják a csoporttagok érdeklődésének és szakmai céljainak megfelelően. Mindegyik modul hasonlóan épül fel, de más-más témát jár körbe pedagógiai és IKT szempontból. A modulszöveg tartalmazza a témához kapcsolódó legfontosabb technikai ismereteket, valamint az adott technikában rejlő pedagógiai lehetőségeket. A szöveghez cikkek, példák, jó tanítási gyakorlatok leírásai, internetes linkek, valamint az IKT gyakorlását segítő feladatok tartoznak. A modulok végén a csoport közösen dönt arról, hogy melyik modulfeladatot végzik el. A modulfeladatok minden esetben a résztvevők oktatási környezetéhez kötődnek, gyakran diákjaik bevonásával, a feladatok kipróbálásával oldhatók meg. A feladat kiválasztását és kivitelezését a facilitátor segíti.

Az EPICT értékelési rendszere is egyedi: egyéni értékelés nincs, a csoport munkáját a facilitátor értékeli a beküldött modulfeladat alapján. A modulfeladat kiválasztása után a csoport írásban megtervezi a megoldást, és elosztja a részfeladatokat. A facilitátor értékeli a tervet, amelyet a csoport IKT-jártasságának megfelelően módosít – további feladatot ad vagy a terv valamely részének részletezését kéri. Ez a biztosíték arra, hogy a csoport szakmailag és technikailag tovább fejlődjön, hiszen a facilitátor által kiszabott többletmunka kihívás elé állítja a csoport tagjait. A feladat beadásakor a facilitátor értékeli a kivitelezést, a munka elosztását, és elfogadja vagy további kidolgozásra visszaadja a modulfeladatot. A csoport akkor végzi el az adott modult, ha a leadott modulfeladatot a facilitátor elfogadta, s ekkor kezdhetik el a következő modult. Az értékelésnek ez a módja le-

hetővé teszi, hogy minden résztvevő saját szintjének megfelelően fejlődjék, méghozzá azokon a területeken, amelyekre tanári munkája során a legnagyobb szüksége van.

Az EPICT-et Magyarországon 2005-ben vezették be, s erre a feladatra az ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Oktatástechnológiai Központja vállalkozott (<http://edutech.elte.hu/>). A dán tananyag megismerése után megtörtént a modulok adaptálása a magyarországi körülményekre, majd elindították az első magyarországi EPICT pilot kurzust. A pilot kurzus a 2005/2006-os tanévben a Moodle (<http://www.moodle.org>) online tanulási környezetben zajlott, amely alkalmas a tananyag tárolására, a munkacsoportok kialakítására, a kommunikációt pedig a fórum és csevegő funkció támogatja. A virtuális tanulási környezetek használata a pedagógus továbbképzésben még nem terjedt el Magyarországon (Nyíri, 2004; Hunya, 2005), holott számos előnnyel rendelkeznek. A rendszer rögzíti a résztvevők on-line tevékenységét, és erről mindenki számára elérhető naplót készít. A rendszerbe való belépéskor minden résztvevő láthatja, hogy csoportjának tagjai mikor léptek be utójára, hagytak-e neki új üzenetet a fórumon vagy az üzenő rendszerben. A valós idejű csevegéseket a rendszer elmenti, és a csoport tagjai később bármikor megnézhetik.

A magyar EPICT-kurzus sajátossága, hogy a bevezető jelenléti nap mellett havonta is biztosított jelenléti napot. Ezek fakultatív jellegűek voltak, a csoport igénye szerint tar-

totta a facilitátor, ha szükségesnek érezte. A jelenléti napokon a facilitátor utazott a csoportokhoz, kivéve a bevezető és a zárónapot, amit az egyetemen tartottak. A jelenléti napok során a csoportok a facilitátorok segítségével technikailag és módszertanilag egyaránt felkészülhettek a következő modulra.

A magyar EPICT-kurzus az alábbi modulokat tartalmazza: Keresés az interneten; A folyamatorientált szövegalkotás; Kommunikáció és együttműködés; Tantárgyspecifikus IKT alkalmazások; Az IKT és az iskolafejlesztés; Digitális képalkotás; Táblázatkezelés; Prezentáció és interaktivitás; Publikálás a weben; Adatbáziskezelés; Szimulációk és modellezés; Kiadványtervezés és szerkesztés; Tantárgyspecifikus digitális taneszközök

és módszerek; Az IKT és az oktatási stratégiák; IKT a speciális pedagógiában; Olvasás és IKT; Játék és IKT.

A csoportnak küldött üzenetek többsége nem a technikai megoldásokról szól, hanem a tananyag pedagógiai tartalmáról. A tanulási folyamat szerves része, hogy a megoldáshoz a csoport kommunikáció során jusson el, és ez az ötletelés, megbeszélés a fórumon folyjék, illetve e kommunikációnak részese legyen a facilitátor is.

A kurzus résztvevői

Az EPICT pilot kurzusban 120 pedagógus vett részt, akik igen változatos háttérrel rendelkeztek. Voltak közöttük középiskolai és általános iskolai tanárok, gyógypedagógusok, óvodapedagógusok és intézményvezetők egyaránt. A négyfős csoportok között voltak teljesen homogének, amelyekben a résztvevők egy intézményből érkeztek, de különböző tantárgyakat tanítottak, más csoportokban különböző régiókból és intézményekből érkező, de hasonló tárgyakat tanító kollegák, nyelvtanárok vagy intézményvezetők végezték a tanfolyamot. A résztvevők IKT ismeretei szerint is igen változatosak voltak a csoportok: néhány esetben az internet böngészése vagy az elektronikus levelezés is gondot okozott, más csoportokban informatika szakos középiskolai tanárok dolgoztak.

A magyarországi EPICT-facilitátorokat a dán központ munkatársai képezték ki, így nemzetközileg elismert EPICT-facilitátori diplomát kaptak. A képzés során megismerkedtek az EPICT elméleti háttérrel és a facilitátori munka gyakorlatával. A képzés után az EPICT pilot kurzusban kilenc facilitátor vett részt, 34 csoportban. Minden facilitátor

legalább 2, legfeljebb 7 csoporttal dolgozott együtt 8 hónapon keresztül, 2005 szeptemberétől 2006 májusáig, egy hosszabb téli szünet beiktatásával. A csoportok eredetileg 4 fővel indultak, de személyes és technikai indokok miatt a kurzus végére akadt olyan csoport, ahol mindössze két résztvevő maradt, illetve olyan is, ahol öten fejezték be a kurzust. A facilitátorok feladata volt a bevezető jelenléti nap, valamint a fakultatív jelenléti napok megszervezése és lebonyolítása, a Moodle keretrendszer rendszeres, napi használata, a beadott munkák értékelése 24 órán belül, a fórumon folyó kommunikáció fenntartása, a csoportok motiválása, a határidők tartása, a kurzushoz kötődő adminisztráció, valamint a facilitátorokkal és a kurzusindítóval való kapcsolattartás.

Az EPICT pilot kurzus kilenc facilitátora közül öt volt nő, többségükben informatika-tanári végzettséggel (is) rendelkeztek. Tanítási tapasztalatuk igen eltérő volt, holott mindannyian tartottak már IKT jellegű képzéseket, és sok tapasztalatuk volt a felnőttképzés területén, többségük számára azonban ez volt az első teljesen távoktatásban tartott kurzus. Többen ismerték egymást előző munkák kapcsán, és mindannyian részt vettek az EPICT tananyag magyar adaptációjában. Ezek a tényezők hozzájárultak ahhoz, hogy viszonylag rendszeresen használták a keretrendszeren belül létrehozott facilitatori fórumot az egymással való kommunikációra. Munkájukat elsősorban a Moodle keretrendszerben rögzített adatok alapján lehet megítélni, amelyek képet adnak a facilitatori munka rendszerességéről, módszereiről és eredményességéről (keretrendszer használatának adatai, fórumüzenetek, elkészült feladatmegoldások színvonala). Minden facilitátorral interjú készült, amelyek önértékelést is tartalmaznak, valamint a facilitátorok értékelése megjelenik a résztvevő csoportokkal készített interjúkban is.

Facilitatori szerepek az EPICT-kurzus során

A szakirodalom az on-line mentor szerepeit négy fő csoportba sorolja. Bár a szerepcsoportok megnevezése eltérő, a feladatkörök nagyon hasonlóak a különböző forrásokban, mindenütt pedagógiai, szociális, adminisztratori és technikai feladatok jelennek meg. (Berge, 1995; Hootstein, 2002) Hootstein (2002) megfogalmazása szerint a mentor-facilitátor „négy pár cipőt visel”, azaz az on-line tanulás segítésekor négyféle – pedagógiai, szociális, szervezési és technikai – szerepet lát el.

Pedagógiai szerepek

Természetes, hogy a mentor-facilitátor szerepei közül sok pedagógiai célokkal áll összefüggésben. A hagyományos oktatási formákkal ellentétben azonban a facilitátor nem a tudás birtokosa, nem ő adja át a megtanulandó anyagot, hiszen azt a résztvevők a keretrendszeren keresztül bármikor elérhetik. A facilitátor a fórumon olyan kérdéseket tesz fel, amelyek a tananyag megértését, feldolgozását segítik, arra sarkallják a résztvevőket, hogy az adott modul alapelveit megértsék és a készségeket gyakorolják. (Berge, 1995) A modulfeladatok megoldása közben felmerültek olyan problémák, amelyek megoldását a résztvevők a facilitátortól várták. Ilyenkor az a helyes út, ha a facilitátor segít a megoldásban, de a munkát a csoport tagjai végzik el, hiszen a modulfeladatok a résztvevők saját környezetével kapcsolatos problémákat vetnek fel, amire a facilitátor nem adhat megoldást, viszont javasolhat stratégiákat, adhat ötleteket, újabb forrásokat.

A facilitátorok pedagógiai szerepének megfelelően a csoportnak küldött üzenetek többsége nem a technikai megoldásokról szól, hanem a tananyag pedagógiai tartalmáról. A tanulási folyamat szerves része, hogy a megoldáshoz a csoport kommunikáció során jusson el, és ez az ötletelés, megbeszélés a fórumon folyjék, illetve e kommunikációnak részese legyen a facilitátor is. A tanulás nagy része a beszélgetések alatt történik,

amelynek során a facilitátor jelen van ugyan, de a kurzus előrehaladtával egyre kevésbé szól bele.

Kiválasztottuk a C modulban a C 2-es feladatot. Viszont számunkra nem teljesen érthető, mit is takar az IKT jártassági szempont.

Részlet egy fórumbeszélgetésből:

– Az Olvasás és IKT c. szabadon választott modullal kapcsolatban Tibi azt kérdezte tőlem, hogy ismerek-e meseszerkesztő programot. A válaszom: nem. Ti ismertek?

– Én a Lapodába belenéztem, de nem tetszik annyira. Jobbat vártam. De ha azzal elég dolgozni, akkor nem lesz nehéz dolgunk, mert a használata nem tűnt nehéznek.

– Az a baj, hogy alsósokban gondolkodunk. Esetleg 4–5. osztályosokkal rajzoltathatnánk, vagy clipart segítségével illusztrálathatnánk mesét. Akkor nem bonyolítanánk más szoftverrel a dolgot.

– Szerintem az ötlet jó, válaszokat ki egy jó kis mesét és rajzolunk hozzá!

– (...)

A kurzus során a facilitátorok pedagógiai szerepei közül a visszajelzés, értékelés bizonyult az egyik legfontosabbnak. Az EPICT-filozófia értékelési jellegéből adódóan a modulfeladatok megoldásának, illetve az egyes modulok elvégzésének nincs egy előre meghatározott szintje. A megoldást a facilitátor a csoport előzetes készségei és ismeretei alapján fogadja el vagy küldi vissza kiegészítésre, a facilitátor dönti el, hogy a csoport megnyitit fejlődött az adott modul elvégzése során. Ez a feladat igen összetett és nagy kihívás a facilitátorok számára, döntésüket részletes magyarázattal küldik el a csoportnak.

Sziasztok!

Nagyon tetszik a B modul feladatmegoldása, amit küldtetek! Látszik, hogy jó sokat dolgoztatok rajta. Nekem különösen érdekes volt a diszlexiás gyerekek fejlesztése, mert tanítási gyakorlatomban ilyen nem foglalkoztam. A feladatlap, amit készítettek, nagyon világos, tiszta. Jól használjátok benne a képeket, nagyon tetszett a betűtípus váltásokkal megoldott feladat is. A színek használata segít a gyerekeknek a nagybetűk használatának elsajátításában, a szövegben való eligazodásban és az instrukciók megértésében.

Szeretném, ha még az Óravázlattal dolgoznátok egy keveset. Az első kérésem az lenne, hogy egészítsétek a feladatok, tevékenységek leírását időtervvel is, azaz hány percig tart 1–1 feladat. A második, hogy az óraterv utolsó pontját, az órai munka értékelését fejtsétek ki részletesen. Hogyan történik az értékelés? Ki értékeli? Milyen variációk lehetnek?

Az EPICT-kurzus előírja a facilitátoroknak, hogy a beérkezett kérdésekre, megoldásokra 48 órán belül válaszoljanak, hiszen az azonnali visszajelzés kritikus fontosságú akkor, amikor a résztvevők csak a számítógépen keresztül kommunikálnak. Az is fontos, hogy a visszajelzés mindig pozitív legyen, emelje ki a megoldás erős oldalait minél konkrétan, pl. a fenti idézetben „A feladatlap, amit készítettek, nagyon világos, tiszta.” A pozitívumok hangsúlyozása után a facilitátor javaslatot tesz a megoldás továbbfejlesztésére, ami a csoport számára további, de megoldható kihívást jelent.

A pilot kurzus során a résztvevők gyakran jelezték, mennyire fontos nekik a pozitív visszajelzés:

Köszönjük a dicséretet!

Köszönjük a gyors reagálást. A mai nap folyamán igyekszünk elvégezni a javítást.

Köszönjük a dicsérő szavakat a mi munkánknál biztosan kaptál szebbeket is, de ahogy Te is mondtad magunkhoz képest egész jó.

A facilitatori visszajelzésekre a csoportok nem mindig reagáltak pozitívan. Ennek oka elsősorban a visszajelzési rendszer újszerűsége, másodsorban pedig a facilitátorok rossz kommunikációja. Ha a facilitátor nem tudta a további feladatokat úgy megfogalmazni, hogy azok a csoport számára valóban kihívást jelentsenek, akkor a résztvevők úgy érezték, hogy a facilitátor csupán ’kötözködik’, a rájuk kirótt további feladatot nem tartották hasznosnak vagy értelmesnek. Ezt a fórumon világossá is tették, vagy a feladatot már ele-

ve úgy küldték el, mint 'végleges' megoldást, finoman jelezve ezzel, hogy a továbbiakban nem óhajtának vele foglalkozni.

Nagy nehezen elkészültünk az olvasás modullal. Nagyon kevés az időnk, túl vagyunk terhelve, reméljük hibát nem talál sz benne.

A magyar pedagógusok számára szokatlan forma volt ez az értékelés. A hazai gyakorlatban igen kevés esetben fordul elő, hogy a pedagógus egy kisebb csoport munkáját értékeli, és nem tér ki az egyének munkavégzésére. A pilot kurzus során jól megfigyelhető volt az a folyamat, amelynek során a csoportokban kialakult a munkavégzés rendszere, s a csoport működése megkívánta, hogy mindenki egyenlően vegye ki részét a munkából. Erre utalnak azok az üzenetek, amelyeket akkor küldtek a résztvevők, ha valamilyen ok miatt egy-egy modul elvégzése során nem vettek részt úgy a munkában, ahogy szerintük azt a csoport megkívánta volna. Ez akkor is igaz volt, ha a csoport esetleg nem is érezte ezt, a résztvevő azonban igen, és ezért a fórumon kért elnézést a többiektől:

Jó, akkor feltöltöm én, de ez közös munka, itt nincsenek egyéni tollak, majd még lesz olyan, hogy én nem érek rá. Jó éjt!

Szociális szerepek

A facilitátor másik fontos szerepe az, hogy a távoktatás során megteremtse a tanulást segítő környezetet, építse a csoporton belüli kapcsolatokat, a csoportkohéziót. Az EPICT által megkívánt kollaboratív munkaforma elengedhetetlenné teszi a csoporton belüli kommunikációt, egymás elfogadását és segítségét. Még azokban a csoportokban is fontos feladat ez, ahol a résztvevők ismerik egymást, hiszen a távoktatási forma és az itt kialakuló kommunikációs szokások eltérnek a mindennapi iskolai gyakorlattól. A tantermi munka során alkalmazható csoportépítési stratégiákról számos szakkönyvben olvashatunk (*Dörnyei és Murphey, 2003*), a távoktatásban alkalmazható technikák ezekről kissé eltérnek. Hootstein (2002) szerint a csoportkohéziót segíti, ha a távoktatás során a facilitátor csoportos megbeszéléssel, esetleírással, problémafelvetéssel stimulálja a fórumon zajló beszélgetéseket, hiszen a nagyobb interaktivitás a kulcsa a kurzus sikerességének. Hootstein egyenesen azt állítja, hogy a „tanulók közötti interakció csaknem olyan fontos lehet, mint a tartalommal kapcsolatos célok”.

Az EPICT-kurzus során a Moodle keretrendszer használata lehetővé tette, hogy a résztvevők röviden leírják háttérüket, és fényképet töltsenek fel magukról. Így az üzenetek mellett mindig megjelent a küldő fényképe, ami személyesebbé tette a kommunikációt. Erre a lehetőségre a facilitátorok már a kurzus kezdetén felhívták a csoportok figyelmét:

Első „feladatként” legyenek kedvesek egy rövid bemutatkozást írni a „Csoport fórumba”. Ezzel gyakorolni tudjátok a fórum használatát.

Másik „feladat”, hogy töltsetek fel magatokról egy képet a profilotokban.

A csoportokban nagyjából a 2. modul vége körül egyre szorosabbá váltak a kapcsolatok. A szeptemberi kezdés után decemberben a facilitátorok efféle kedves üzeneteket küldtek:

Küldök egy kis előzetest a Télapótól. A hangszórót kapcsoljátok be, a szarvasokra kattintani lehet.

Decemberben, a harmadik modul során már a résztvevők is küldtek egymásnak kellemes ünnepeket kívánó fórumüzeneteket, képeket, animációkat mindegyik csoportban. Előfordult, hogy apró virtuális ajándékkal, virággal köszöntötték egymást:

Sokat gondoltam rád is. Sok boldog névnapot! Fogadd szeretettel a virágot! :-)

Nagyobb kihívást jelentett a facilitátorok számára a kommunikáció hiánya. A várakozással ellentétben, a karácsonyi ünnepek után a résztvevők nem vetették bele magukat a további munkába, sőt a szünet után az iskolákban rengeteg munkájuk halmozódott fel. A kurzus tervezésekor nem vettük figyelembe a félévi bizonyítvánnyal járó többletmunkát és a januári problémákat, ezért a facilitátorok nagy erőfeszítéseket tettek, hogy a csoportok folytassák a munkát. Néhányan motiváló üzenetekkel próbálták a munkát folytatni, mások nyíltan fordultak a problémával a csoporthoz:

Kedves Csoport!

Mi történt veletek? Az egyik legaktívabb csoportom vagytok, de most mintha megtorpantatok volna!

Mi az oka?

– félévi (téli) fáradtság?

– sítáborok? (akkor nagyon irigyellek Benneteket :-)

– bíráltam volna nagyon szigorúan valamelyik feladatot? Akkor elnézést kérek a fogalmazásért!

A 3 elfogadott kötelező modul után kíváncsian várom a folytatást! Májusig még 5 (!) van hátra!

További jó munkát kívánok:

A kommunikáció fenntartásának érdekében a facilitátorok közül néhányan arra kérték csoportjaikat, hogy használják a Moodle keretrendszerben elérhető csevegés funkciót. A résztvevők többségének ez új élményt jelentett:

A szervezési szerepkörbe tartozik a hatékony fórumhasználat megtanítása. Az önálló tanulást, csoportmunkát segítő útmutatások, a netiquette (internetes 'etikett', viselkedési kód) szabályai nem mindig világosak a résztvevők számára, könnyíti a kommunikációt, ha a facilitátor nyíltan ír a szokásokról, az on-line kommunikációt segítő stratégiákról.

A: Itt vagyok. Működik?

B: igen!

B: mennyire gyors?

B: lassú?

A: Én csöngettem. Hallottad?

A: Csak hallani nem hallottam!

B: végre működik

Voltak olyan csoportok is, akik számára a csevegési funkció újabb technikai feladatot jelentett volna, így vagy a facilitátor nem javasolta ennek használatát, vagy a csoport tagjai döntöttek úgy, hogy inkább a fórumon folytatják a munkát. A pilot kurzus azt mutatja, hogy a csevegést használó csoportok sikerebbek voltak a kurzus során, igényesebb munkát adtak le a modulok végén és a csoport kohéziója is erősödött.

Szervezői szerepek

Az on-line mentor „harmadik pár cipője” (Hootstein, 2002) a szervezői szerepkörhöz tartozik. A kurzus időkereteit, beosztását, a határidőket, a fórum szabályait a facilitátor szabja meg. Berge (1995) szerint a facilitátor szervezői készsége a legmeghatározóbb szerep a számítógéppel segített kurzusok sikerességét tekintve. Mivel a magyar résztvevők számára idegen a képzési forma, nagyon fontos, hogy a facilitátor nyíltan és határozottan szabja meg a határidőket, a kommunikációs formákat és szabályokat, valamint a tanfolyam elvégzéséhez kötődő feltételeket.

Az EPICT pilot kurzusban a szervezés egy részét központilag határozta meg a tanfolyam indítója: mindenkinek egy napon volt a tanfolyam nyitó és záró jelenléti napja, valamint havi szinten egy opcionális jelenléti napot biztosítottak a csoportoknak. Ennek megszervezése azonban már a facilitátorok feladata volt. Ugyancsak az egyetem határozta meg az adminisztrációs szabályokat, vagyis azt, hogy a facilitátor a csoportokról milyen rendszerességgel küldjön információt az indítónak. Azok a résztvevők, akik két hétnél ritkábban jelent-

keztek be a fórumra, először figyelmeztető levelet kaptak a facilitátortól, majd kizárták őket a kurzusból. A pilot kurzus kísérleti jellegéből adódóan a résztvevőknek számos kérdőívet kellett kitölteniük a közös munkaterületen, ezek ellenőrzése szintén a facilitátorok feladata volt, bár sok segítséget kaptak a háttérben dolgozó informatikus kollegáktól is. A határidők jelzése volt a pilot kurzusban megjelenő leggyakoribb üzenet, pl.

Kedves Kollégák!

Az A modul feladatának beadási határideje okt. 15.-volt.

Nagyon várom a feladatot.

Továbbá:

A kiadott anyag szerint a szabadon választható modulokat 15-ig kell visszajelezni. Kérem mielőbb nekem küldjétek vissza, hogy a csoport közösen melyik 4 modult választja.

A fentihez hasonló, kissé hivatalos hangvételű üzeneteken kívül az idő előrehaladtával egyre több személyesebb hangvételű, humorba csomagolt üzenet is feltűnt a fórumokon:

Szervuszatok!

November 16 óta nem látok új bejegyzést a fórumban. Hová tűntetek? Készül a B és C beadandó?

Valami életjelet, légszűz, légszűz...

A szervezési feladatok nem korlátozódtak a határidők betartására, ugyanakkor – talán a pilotban dolgozó facilitátorok tapasztalatlansága miatt is – a legtöbb fórumüzenet erről szólt. Volt olyan csoport, ahol a facilitátor által a nyolc hónap alatt küldött mintegy 40 üzenet közül (ami egyébként is nagyon kevés) mindössze egy(!) olyan üzenet volt, amely nem szervezési, menedzselési témával foglalkozott. Ez persze szomorú, és ez a csoport nem is tekinthető sikeresnek, ami az adatok tanúsága szerint nagyban a facilitátor tevékenységén múlott.

A szervezési szerepkörbe tartozik a hatékony fórumhasználat megtanítása. Az önálló tanulást, csoportmunkát segítő útmutatások, a netiquette (internetes 'etikett', viselkedési kód) szabályai nem mindig világosak a résztvevők számára, könnyíti a kommunikációt, ha a facilitátor nyíltan ír a szokásokról, az on-line kommunikációt segítő stratégiákról. Hasznosnak bizonyult, ha a facilitátor a fórumon már előre olyan témákat (topic) hozott létre, amelyek eligazították a résztvevőket az üzenetek sokaságában. Például, az 'A modullal kapcsolatos témák' vagy a 'Fotókat ide' témák elnevezése is segíti a résztvevőket abban, hogy felismerjék a rendszert az on-line fórumhasználatban:

Fantasztikus aktivitás és kreativitás. Ám hatszor új vitatémát nyitni ugyanazon dologgal kapcsolatban ugyanazon emberek számára azt tükrözní, hogy rosszul használjuk a fórumot.

Segédanyagok a B modulhoz címmel egy témán belül szerepelhetnének a javasolt anyagok, s a többiek is hozzászólhatnak, véleményt nyilváníthatnának a kített dokumentumokhoz.

Formailag az előzőt átgondolva, tartalmilag csak így tovább!

Technikai szerepek

Ahhoz, hogy az on-line tanfolyam sikeres legyen, elengedhetetlen, hogy a résztvevők olyan virtuális tanulási környezetet használjanak, amelyben biztonsággal közlekednek. A kurzus elején a facilitátornak kell ezt a környezetet megismertetnie a résztvevőkkel, segítenie kell a hatékony használat szabályainak megtanulásában. Általában a technikai problémákkal való foglalkozás a facilitátorok negyedik szerepköre a szakirodalom szerint. (Berge, 1995, Hootstein, 2002) Azzal érvelnek ugyanis, hogy a tanulók csak akkor tudnak a tananyag felé fordulni, ha nincsenek technikai problémáik. (Berge, 1995) Ehhez alapvető feltétel, hogy a facilitátorok maguk is jól tudják használni az információs és kommunikációs technológiát, lehetőleg minél változatosabban (szöveget, grafikát, hangot és videót). Ezáltal jobban meg tudnak felelni a tanulók eltérő tanulási stílusának, tanulási céljainak.

Az EPICT pilot kurzus facilitátoraival szemben is alapkövetelmény volt a technikai hozzáértés, amit az is mutat, hogy egy kivételével minden facilitátornak volt informatikai végzettsége is. A modulok témája és a csoportok felkészültsége alapján a facilitátorok technikai tanácsokat is adhattak a résztvevőknek:

A képeket alakítsd át kisebb felbontásúakra. Javasolom erre a Photoshop programot, ha nincs ilyen neked, akkor az ingyenesen használható Gimp-et. Ha nem megy, írd, szívesen segítek.

A pilot kurzus során a facilitátorok technikai szerepe azonban háttérbe szorult, mivel a kurzusindító külön technikai 'Helpdesk' szolgáltatást biztosított, amely mind az interneten keresztül, mind telefonon elérhető volt. A bejelentkezés, jelszó használat, fájlfeltöltés gyakori problémáival így a technikai segítők foglalkoztak, a facilitátorok pedig technikai jellegű tanácsot csak a szorosan vett tananyaggal kapcsolatosan adtak.

Tanulságok

Az on-line tanulás során a mentor-facilitátori szerepek tehát eltérnek a hagyományos tanári szerepektől, és négy nagy csoportba sorolhatóak: pedagógiai, szociális, szervezői és technikai szerepek. Ezeket változtatva segítik a facilitátorok a résztvevők egyéni tanulási céljainak megvalósulását az önképzés jellegű, probléma alapú, gyakorlatközelű tanulási folyamat során. A tananyagot a résztvevők önállóan fedezik fel és fordítják le saját közvetlen környezetükre. A facilitátor abban segít, hogy a felmerülő problémákat kiscsoportban, on-line interakció során oldják meg a résztvevők. Nem titkolt cél, hogy ez az interakció a tanfolyam végeztével is folytatódjon, és minél szorosabb szakmai kommunikáció alakuljon ki a tanárok között.

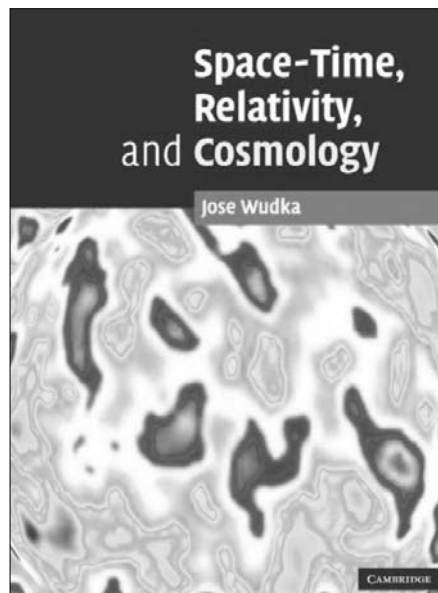
Az EPICT-kurzus elvégzése körülbelül nyolc hónapot vesz igénybe. Ilyen hosszú idő kell ahhoz, hogy mind a technikai, mind a pedagógiai ismeretek beépüljenek, illetve elkezdjenek beépülni a résztvevők gyakorlatába. A folyamatos motiváció fenntartása a facilitátorok egyik legfontosabb szerepe. Ehhez elengedhetetlen az állandó facilitátori jelenlét, a fórumon megjelenő üzenetekre való azonnali (24 órán belüli) reagálás, illetve a leadott munkákra való 48 órán belüli részletes visszajelzés. A facilitátornak határozottan és célratörően kell a csoportot vezetnie, ugyanakkor minden segítséget biztosítania kell a technikai és tartalmi problémák megoldásához.

A magyarországi EPICT pilot kurzus tapasztalatai azt mutatják, hogy a távoktatásos pedagógustovábbképzési forma szokatlan a hazai pedagógusok számára, kevés távtanulási stratégiával rendelkeznek és viszonylag alacsony az IKT-használati kompetenciájuk. A facilitátorok képzettsége és szerepeik tudatos változtatása elengedhetetlen a kurzus sikerességéhez. Szintén szokatlan a hazai gyakorlatban az, hogy a továbbképzésen a pedagógusok kiscsoportokban dolgozzanak, holott sokan közülük tanítási gyakorlatukban rendszeresen használják a projekt-alapú ismeretátadást. Szereplőként azonban kevésbé vesznek részt ilyenfajta problémamegoldásban, ezért az EPICT modulrendszer és értékelési-visszajelzési szabályai újabb tapasztalatokat jelentenek a tanárok számára. A rendszeres és azonnali visszajelzés a facilitátorok legfőbb feladata, a fejlesztő értékelési technikákat gyakorlatban alkalmazzák a kurzus során, majd ezzel az egyik kötelező modul során a tananyagban is találkoznak a résztvevők.

Az EPICT pilot kurzus tapasztalata, hogy a jelenléti napok száma a pedagógus továbbképző kurzusokon kettőre csökkenthető, egy bevezető jelenléti napra, valamint egy értékelő zárónapra. A kurzus közbeni, modulonkénti felkészítő jelenléti napokra nincs szükség, ha a facilitátor jól végzi a dolgát, és a csoport rendelkezik azokkal a minimális IKT-készségekkel, amelyek elengedhetetlenek a kurzus elvégzéséhez. A rendszeres fórumbeli kommunikáció, illetve a csevegőszobák használata lehetővé teszi, hogy a csoporttagok és a facilitátor tökéletesen együttműködjön, és minden résztvevő előző pedagógiai tapasztalatára építve sajátítsa el az IKT pedagógiai használatát.

Irodalom

- Berge, Z. (1995): Facilitating Computer Conferencing: Recommendations From the Field. *Educational Technology*, 1, 22–30.
- Dancsó, T. (2005): Az információ és kommunikációs technológia fejlesztésének irányvonalai a hazai oktatási stratégiákban. *Új Pedagógiai Szemle*, 11.
- Dörnyei, Z. – Murphey, T. (2003): *Group dynamics in the language classroom*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Fehér, P. (2001): Hol vannak az internetpedagógusok, avagy a kistéleplülések IKT-kultúrája? *Új Pedagógiai Szemle*, 7–8.
- Gjörling, U. (2005): *The European pedagogical ICT licence going worldwide – a new standard for teachers' professional development in ICT and education?* <http://www.epict.org/presentations/files/Ulla%20Gjorling-Full%20Paper.doc>
- Hanczár, G. – Blénessy, G. (2003): Tanítsunk-e programozást? *Informatika és társadalom*, 4.
- Hootstein, E. (2002): *Wearing Four Pairs of Shoes: The Roles of E-Learning Facilitators*.
- Hunya M. (2005): Virtuális tanulási környezetek. *Iskolakultúra*, 10. 53–69.
- Kárpáti A. (2001): Az informatika hatása az iskola szervezetére, kommunikációs és oktatási-nevelési kultúrájára. *Új Pedagógiai Szemle*.
- Kárpáti A. (2004): Tanári szerepek az informatizált iskolában. *Iskolakultúra*, 9. 3–14.
- Könczöl T. (2004): A Sulinet Digitális Tudásbázis program. *Iskolakultúra*, 12. 90–96.
- Nyíri K. (2004): *Virtuális pedagógia – A 21. század tanulási környezete*. Országos Közoktatási Intézet. www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=iii-nyiri

A Cambridge University Press könyveiből